

Hvem var Jesus?

Den kristne tro er traditionelt forstået som baseret på Jesu lære, historierne i evangelierne handler om hans virke, død og opstandelse, og det virker logisk at gå ud fra, at Jesus var kristendommens grundlægger. Men hvad ved vi overhovedet om den historiske Jesus?

I årene lige efter korsfæstelsen omkring år 30, bestod kulturen, der fulgte ham, af måske tyve mennesker. De elleve-tolv disciple og en håndfuld kvinder plus det løse. I den tidlige begyndelse var der ikke nogen kirke. Der var kun mindet om en historisk person, Jesus, en jøde fra det mildest talt uvigtige og stillestående område omkring Genesaret Sø i det, vi i dag kalder Israel. Jesus prædikede (som mange andre i sin samtid), at menneskeheden levede i de sidste tider, og at denne verden snart ville gå under. At Gud ville komme og

dømme alle dem, der ikke levede korrekt i forhold til den jødiske lov, og at han derved ville oprette Guds rige, Israel, på jorden.

Ifølge evangelierne talte Jesus til store skarer, men der er intet, der historisk bakker op om det. Og ifølge de samme evangelier døde Jesus uden stor opbakning, selv hans disciple stak af, hjem til det nordlige opland.

Vi har ingen samtidige beskrivelser af Jesus. Vi har simpelthen ingen kilder skrevet, da han levede, der nævner denne profet eller hans bevægelse. Det tidligste, vi har, er Paulus' breve, som vi i dag regner med er skrevet fra cirka tyve år efter Jesu død og frem. Men Paulus mødte aldrig Jesus og virker i sine breve uinteressert i, hvem Jesus var som menneske. Han skriver ingenting om Jesu liv, hans familie eller hans opførelse. Paulus vil hellere skrive om den opstandne Kristus, Guds stedfortræder eller endda søn, så vi har praktisk taget intet biografisk materiale i hans breve. Det eneste, Paulus slår fast, er, at Jesus blev dræbt ved korsfæstelse af den romerske øvrighed, og at han før sin død delte et symbolsk måltid med sine disciple.

Vi har altså ikke en eneste beskrivelse fra nogen, der rent faktisk selv tilbragte tid med Jesus. Det er noget, der har fået en del mennesker til at hævde, at Jesus slet ikke fandtes. At han er det pure opspind, en mytisk skikkelse, der jo kunne gå på vandet og helbrede folk, en rigtig sagnhelt. Hvorfor skulle vi overhovedet, som moderne mennesker, tale om en historisk Jesus? Hvorfor ikke acceptere, at han er en guddommelig fiktiv karakter som så mange andre, måske skrevet sammen

af flere forskellige virkelige prædikanter, måske noget helt tredje? Hvis kristendommens grundlægger virkelig gik rundt dengang, hvorfor i alverden var der så ingen, der fandt ham interessant nok til at skrive om?

Det er et fair spørgsmål. Og der findes forskere, der mere hælder til den teori end til den om den historiske Jesus. Men det er egentlig ikke så mærkeligt, at ingen beskrev Jesus, hvis han fandtes, når man lige fravrister sig vores forudindtagende forståelse af tingene. Vi forstår kristendommen i dens historiske lys, som en epokegørende religion, der vendte op og ned på verdensordenen, men det var der altså ikke rigtig nogen, der forstod den som dengang. Vi skal huske, at Jesus på det tidspunkt vitterlig var en *nobody*, der boede langt uden for civilisationens centrum, en udkantsprofet. Ifølge de biografiske detaljer, der bliver beskrevet oftest og i de tidligste evangelier, så var Jesus fra Nazaret, en lille by i provinsen Galilæa. Det svarer lidt til, hvis der lige nu gik en mand rundt i markerne uden for nogle små byer i Senegal eller Belize eller Kasakhstan og prædikede verdens ende for en håndfuld følgere. Selv i disse tider med smartphones og internettet ville chancerne for, at vi hørte om ham, være uendelig små. Specielt hvis han ikke blev taget alvorligt. Det var ikke sådan, dengang i Palæstina, at de, der havde magten, havde nogen fornemmelse for Jesus og hans lære.

Derudover var der som sagt ikke noget, der hed kristendom. Jesus var endnu en jødisk profet, og i og for sig var hans kult, i de første mange år efter at han døde, stadig en reformbevægelse for jødedommen. Altså resten af verden

havde ingen interesse i den, da den rettede sig mod jøderne og handlede om en ny måde at forstå deres pagt med Gud på. Og de fleste af de jøder, der stødte på Jesu følgere, så dem som en irriterende sekt.

I første omgang må man acceptere, at Jesu bevægelse var totalt ineffektiv i forhold til sit første erklærede mål: at ændre jødedommen.

Men hvis vi prøver at undersøge, hvilken politisk og religiøs kontekst Jesus levede i, så kan vi begynde at læse historien om ham i det lys og nærme os, hvem den virkelige person måske var.

Verden ender

På det tidspunkt, Jesus menes at have prædikeret, var der en gennemgribende følelse af, at jøderne var på det forkerte spor, og at Gud snart måtte komme til jorden for at sætte tingene på plads. Det, der skulle have været landet Israel, givet af Gud, var blevet invaderet og domineret af det ene imperie efter det andet. Efter babyloniernes underlæggelse seks hundrede år før blev området indtaget og domineret af perserne, makedonerne og seleukiderne, og efter en kort periode med selvstyre havde romerne underlagt sig landet i år 63 før Kristi fødsel. Det gik kort sagt ad helvede til.

Jøderne var nu helt enige om Ezekiel og Jeremias og Esajas' profetiske udlægninger af deres skæbne: Gud havde vendt dem ryggen på grund af deres syndige opførsel, og han ville

først vende tilbage, når de opførte sig korrekt og dyrkede Gud på den rigtige måde. Der var mange forskellige jødiske sekter med hver deres bud på, hvad de troende skulle gøre for at rette op på det. Farisæerne og essæerne var nogle af dem. Essæerne var flyttet ud i ørkenen, hvor de ventede på, at det hele ville gå under lige om lidt. De trænede til en stor krig og Guds tilbagekomst. De ventede på genoprettelsen af Guds rige, det hellige Israel, med en ny konge, en ny *messias*, ligesom kong David. Farisæerne derimod ser ud til at have været en sekt, der understregede en strengere overholdelse af Guds lov med meget specifikke fortolkninger, i håbet om at den opførsel ville få Gud til at komme og dømme de levende og de døde. Tanken var nu, at dem med ret opførsel ville leve evigt i det nye Israel, og at de døde martyrer ville blive vækket til live.

For jøderne på den tid var kong David en sagnhelt, han var den første og eneste, der havde formålet at samle og etablere det land, de blev lovet af Gud. Hvis han fandtes i virkeligheden, herskede han realistisk set i et par årtier omkring tusind år tidligere, og lige siden havde jødernes historie været én lang ulykke. Interne stridigheder og en ubrudt række af undertrykkelse fra deres nabolande var som sagt kulmineret, da babylonierne indtog og ødelagde Jerusalem, smadrede det tempel, som Davids søn Salomo byggede, og stjal pagtens ark i år 586 før Kristi fødsel.

I Ezekiels visioner fra eksilet i Babylon finder vi ikke bare en ny forståelse af Gud som almægtig og allestedsnærværende, der var også en ny intens *forventning* om, at denne

dekadente, fejlslagne verdensorden snart måtte vælte, og en guddommelig indgriben ville indfri den pagt, jøderne havde med Gud. Det var her, den jødiske apokalyptiske profeti fødtes, en genre, der tager form som en hellig klage over menneskehedens opførsel og en voldsom beskrivelse af Guds vrede mod de vantro. Der er mange eksempler på genren i Det Gamle Testamente, skrevet efter eksilet i Babylon. Brutale og blodige og mareridtsagtige udspenslinger af, hvordan magthaverne vil blive styrtet, og Guds folk vil blive vækket til live igen. Alt det, som er nu, vil smuldre. De, der opretholder denne verden, må straffes og dø.

Det første, vi kan slå fast, når vi læser evangelierne, er, at den Jesus, der beskrives, ser ud til at være enig med denne tradition. Når han i Markusevangeliet prædiker om, at der vil komme en „*trængselstid*“, som der ikke har været magen til fra skabelsens begyndelse“, fortsætter han egentlig bare samme profetiske sprog, der varsler, at tiden er knap, at det kan ske hvert øjeblik. Jesus fortæller, at det bliver i *denne slægt*, at dommens dag kommer. Nogle af dem, han taler til, vil opleve det!

I de tre tidligste evangelier, Markus, Matthæus og Lukas, ligner Jesus, for så vidt det overhovedet giver mening, en *jødisk apokalyptisk profet*. Han prædiker ikke en ny religion, men fuldbyrdelsen af de profetier, Ezekiël kom med seks hundrede år tidligere i Babylon. Ligesom sin læremester Johannes Døberen taler Jesus om ødelæggelse, ruin og uddergang, hvilket til sidst vil føre til en genfødsel af Israel. Som Ezekiël skriver, vil jøderne få et *nyt hjerte og en ny ånd*.

Det er dette totalt jødiske billedsprog, Jesus ser ud til at bruge. Han siger i Matthæusevangeliet, at han ikke er kommet for at bryde Moses' lov ned, men for at fuldbyrde den. Men, siger han, Moses' lov er blevet misforstået. Den er blevet fejltolket, og hvis bare folk lytter til hans nyskabende tolkning og lever derefter, så vil Guds rige komme.

Jesu lære

Men hvordan kan vi overhovedet sige noget om, hvad Jesus egentlig prædikede? Hvor meget af det, der er kristendom i dag, ja, hvor meget af det, der står i evangelierne, sagde Jesus selv? I sine breve skriver Paulus om sine diskussioner med andre apostle, der forstår Jesu lære på en anden måde, end han selv gør, og siden han er den *tidligste* primærkilde, vi har, årtier før evangelierne, så må man træde varsomt, før man begynder at konkludere, hvad den historiske Jesus mente og sagde.

Når bibelforskere læser evangelierne for at finde historiske sandheder, hvilket er noget af en udfordrende opgave, så starter de med at identificere og klassificere alt det, der enten virker for godt til at være sandt eller for politisk belejligt, eller som er overnaturligt. Det er ikke, fordi man kan slå fast, at disse ting ikke er sande, men det er for let at forklare, hvorfor de skulle være opdigtede. Og derfor kan man med en historisk tilgang ikke tage dem for pålydende.

Når Jesus for eksempel forudsiger sin egen død i det taljer og samtidig udlægger den teologiske betydning for

sine følgere, så vil man med et historisk perspektiv lade tekststedet fare som kilde. Ikke fordi man kan bevise, at det aldrig fandt sted, men fordi det er for let at finde en belejlig grund til, at de tidlige kristne posthumbt tillagde deres netop døde leder en plan, der gjorde hans tragiske endeligt til en del af plottet.

Det samme vil man gøre, når Jesus taler om sin *kirke* og sine *følgere*, som han gør meget i Johannesevangeliet, der er skrevet senere end i hvert fald Markus og Matthæus. Simpelthen fordi man er ret enige om, at Jesus, hvem end han var, hverken har en kirke at tale om eller særlig mange følgere at tage sig af. Det er for indlysende at forstå som en senere tilskrivning.

Det er værd at notere sig, at Johannesevangeliet af de fleste bliver set som det sidst skrevne evangelium, og det skyldes blandt andet, at det adskiller sig markant fra de tre andre. Jesus virker som en helt anden person end ham, vi møder før, og den teologi, han forklarer i bogen, er på visse områder radikalt anderledes. Med lidt humor kan man sige, at mens Jesus hos Markus, Matthæus og Lukas helst ikke taler åbenlyst om, *hvem* han i virkeligheden er, så taler han hos Johannes ikke om andet end sig selv. I Johannesevangeliet har vi den ene tale efter den anden om Sønnens væsen, hans identifikation med Faderen og om det svært fattelige i den pointe. Bogen er ikke særlig interesseret i historien om en mand fra ørkenen, men til gengæld udlægger Jesus selv teologien ved sin guddommelige død og opstandelse. Mange af kristendommens centrale teologiske pointer kommer netop herfra.

Eftersom teksten heller ikke selv ser ud til at være interesseret i nogen historisk biografi af et virkeligt menneske, er det måske overflødigt at sige, at forskerne ser Johannesevangeliet som det *mindst* historisk pålidelige af de fire.

Når evangelierne er uenige med hinanden på afgørende punkter som Lukas og Matthæus' to beretninger om, hvilket år Jesus blev født, og hvilken rejse hans forældre tog, så kan vi ikke regne med dem. Hos Lukas rejser den gravide Maria og Josef fra Nazaret, hvor de bor, til Betlehem for at føde på grund af en folkeoptælling, et historisk usandsynligt plot. Men hos Matthæus bor de i Betlehem og flygter hele vejen til Egypten (!), fordi Herodes igangsætter et folkemord på alle Betlehems drengespædbørn, en voldsom begivenhed, der burde have sat sig spor i historieskrivningen, for så at vende tilbage og flytte til Nazaret. At eventyrene om Jesu fødsel refererer til historiske begivenheder, der aldrig har fundet sted, diskvalificerer dem også som seriøse kilder.

Derudover leder man efter mytologiske skabeloner, fortællinger, man har set andre steder i andre hagiografier eller heltebeskrivelser, som for eksempel jomfrufødslen, et velkendt tema fra antikkens myter, eller Jesu mange helbredelser og mirakler. Fortællinger, der har lydt logiske, når man fortæller om en hellig mand i antikkens Mellemosten, men som nok mere er en traditionel mytologisk formular end nogen form for rapport.

På samme måde leder man efter græske litterære troper som referencen til øjenvidner, den tomme grav, Jesu tre dage i dødens rige eller hans stoiske ro i dødsøjeblikket. Det er

greb, der findes i andre samtidige tekster, og eftersom evangelierne blev skrevet på græsk i andre dele af det romerske imperie, må man erkende deres gæld til genrer og anerkende de stilistiske elementer som det, de er.

Det er nogle hårde kriterier, og de tilfredsstillere på ingen måde alle troende. Der ryger virkelig meget undervejs, også meget af det, som er blevet værdifulde dele af den kristne fortælling. Distinktionen mellem den historiske Jesu lære og det kristne budskab kan man være uenig i, og så står det én frit for at læse dem som beskrivelser af de samme ting. Men til vores formål lige her, så er dette kapitel et forsøg på at beskrive alt den, vi ved eller kan forsøge at spekulere os til rent historisk om Jesus som profet eller lærer, og det, vi med en kritisk analyse kan slutte os frem til.

Trods de hårde kriterier står vi alligevel tilbage med en del og kan tillade os at spekulere videre derfra.

Grunden til, at jeg for eksempel begyndte med at beskrive Jesus som en apokalyptisk profet, der varslede de sidste tiders komme, er, at det ligger som en rød tråd gennem alle de beskrivelser, vi har (på nær Johannesevangeliet). Jo tidligere, jo klarere. Paulus regner med, at dommens dag vil komme i hans levetid, det ligger som en *betingelse* for hans beskrivelse af kristendommen, og alle evangelierne har apokalyptiske passager, hvor Jesus taler meget grafisk om, hvordan nationer vil bekrige hinanden, bygninger vil styrte til jorden, og „ve dem, der skal føde og give bryst i de dage“. Det er ikke en metafor, og det er ikke bare en teologisk pointe, det er en klar reference til den jødiske apokalyptik.

Men noget, der virkelig bakker den apokalyptiske vinkel op, er figuren Johannes Døbereren. I den første scene i vores tidligste evangelium – det, vi kalder Markus – bliver Jesus døbt i Jordanfloden af Johannes. Nogle af Jesu første disciple kommer fra den flok, der før fulgte Johannes. Da Johannes senere bliver dræbt af Herodes, reagerer Jesus ifølge Matthæusevangeliet med at fortrække fra flokken for at være alene. I Apostlenes Gerninger, der er en eventyragtigt fortælling om grundlæggelsen af kirken efter Jesu død, bliver det beskrevet, hvordan flere, som før har fulgt Johannes, nu vil følge Jesus og endda ikke er klar over, at det er to forskellige kulturer.

Ifølge evangelierne har Jesus enten her været en af Johannes' følgere eller en slags kollega. Det er med Johannes' dåb af Jesus i Jordanfloden, at historien begynder, og senere i evangeliet ser Jesus ud til at pege på den dåb som det, der giver ham myndigheden til at prædike. Jesus kalder Johannes for den største af alle kvindefødtede, og de deler følgere, der selv efter Jesu død tror, de står for det samme.

Og her bliver det interessant. Johannes er nemlig en historisk person. Han er beskrevet i den jødiske historiker Josefus' værk, der er skrevet senere i samme århundrede. Josefus nævner også Jesus selv i en af forskerne diskuteret bisætning og ser ikke ud til at have vidst noget konkret om ham, men Johannes var rigtignok kendt for at døbe dem, der i forvejen havde valgt at leve et dydigt liv.

Vi kan selvfølgelig ikke konkludere noget om den historiske virkelighed i bibelhistorierne om Johannes, men bare det, at de er med, fortæller os en del. For Johannes er ikke

en belejlig skikkelse, der umiddelbart hjælper forfatterne med at fortælle historien om det kristne budskab. Hvis man gerne ville overbevise folk i antikken om, at denne ukendte profet, Jesus, er Guds søn, hvorfor i alverden skulle man så insistere på en *ekstra* figur, der bliver henrettet? En figur, der ifølge historien åbenbart havde autoritet til at *døbe* frelseren selv, i et ritual, der skulle rense kroppen for synd? Betyder det, at Jesus havde synd i kroppen? Spørgsmålet har forvirret kristne og ført til debatter helt fra begyndelsen, og historien havde uden tvivl været enklere, hvis Jesus bare dukkede op og begyndte at prædike. Plottet har ikke *brug* for Johannes. Han mudrer det faktisk til.

Ifølge vores kriterier ovenfor er disse fakta netop grund til at tage historien om Jesus og Johannes Døberens *alvorligt*. Den kantede fortælling og dens uklare forhold til evangeliernes *plot* gør den til et sandsynligt levn fra en virkelig omstændighed eller i hvert fald en tidligere tradition.

Og Johannes er om noget beskrevet som en apokalyptisk profet. Han minder mest om essæerne, denne kult, der flygtede fra byerne ud i ørkenen, hvor de ventede på dommedagen. Ifølge evangeliernes prædiker Johannes verdens nært forestående ende, at øksen allerede ligger ved træets rod, og at det hele snart skal hakkes ned. Det er sådan, vi møder Johannes, før Jesus kommer og lader sig døbe af ham. Og Johannes' skæbne minder om Jesus'. Ligesom ham bliver Johannes henrettet for sine rebelske budskaber, eller som Josefus skriver lakonisk i sit historieværk: fordi han var for velformuleret.

Så snart Jesus er død, står der i Apostlenes Gerninger, prædiker Peter om de sidste dage og verdens undergang for den første samling af nyligt omvendte. Og selv om det nok er en fikionaliseret fremstilling af den tidlige kirke, så stemmer ideen overens med vores tidligste kilde: Paulus, der nok bliver omvendt til Jesus-kulten, allerede tre-fire år efter at Jesus er død, ser denne verdens undergang som *central* i hans budskab. Det er ikke noget, han diskuterer, der er ingen tvivl om det, det er indforstået for både ham og de menigheder, han skriver til. Spild ikke tiden på at blive gift, siger han, for der vil ikke være tid til at nyde det. Så tæt på er verdens undergang.

For at opsummere, så er hverken figuren Johannes Døberens eller ideen om verdens nært forestående ende særlig logiske at forestille sig som pure opfindelser omkring år 70-100, hvor evangeliernes bliver skrevet. For det første fordi det skurrer rent teologisk, at Gud selv skulle døbes af et menneske. For det andet fordi det må have været en udfordring, at *verden ikke gik under*, selv om Jesus sagde det i sine prædikener, noget, selv Paulus begyndte at forholde sig til i sine senere breve.

Vi kan altså forsigtigt konstatere, at fortællingen om Jesus begynder med en apokalyptisk profet, at profetierne om dommens dag er en del af fortællingen om hans lære, og at hans umiddelbare følgere så det som hans budskab. Det bliver næsten mere spekulativt at påstå, at Jesus *ikke* var apokalyptisk anlagt, for så skal man forklare, hvor alle dem omkring ham fik det fra.

Da evangelierne skrives ned årtier efter Paulus' breve, er det for at formulere budskabet til en hurtigt voksende international kristen menighed og ikke til en lille dommedagskult. Vi ved ikke, hvem der skrev evangelierne; navnene, der er knyttet til dem, er legendariske og har nok ingen historisk validitet. Men det er ret klart, at ingen af forfatterne kendte Jesus eller Johannes Døberens personligt. Man er på dette senere tidspunkt begyndt at tænke på kirken som en institution, der skal vare. En magtstruktur med præster og biskopper, noget, Jesus aldrig nævner, og Paulus slet ikke arbejdede med, for hvorfor bygge en social struktur med overlevering af magt til næste generation, hvis verden går under i morgen?

Konklusionen er altså, at Johannes Døberens og Jesu prædikener om verdens undergang var så central en del af den historiske kerne, at det var en accepteret sandhed, genfortalt mange gange, da evangelierne blev skrevet ned.

Lignelserne

Miraklerne og helbredelserne er ofte det, kritiske læsere gerne vil diskutere, når de vil fremhæve kristendommens utroværdighed. Jesus, der går på vandet eller tryller vand om til vin, er ofte genstand for satire og karikaturer og bliver brugt til at latterliggøre hele religionen. Paradoksalt nok er det den mindst kontroversielle del af kristendommen for dens samtid. De utrolige historier har været en velkendt

formular, når man beskrev hellige personer og store lærere. Man vidste, at den slags kunne finde sted. Historiske figurer som kejser Vespasian og Augustus var kendt for at have udført mirakler, ligesom jødiske rabbinere og græske helbredere. Evangelisternes accept af magiske bedrifter, fortalt i andet, tredje eller fjerde led af folk, der boede langt fra Galilæa, er ikke det stærke argument mod den historiske Jesus, det nogle gange fremstilles som.

At vi ikke kan tage de historier alvorligt som kilder, invaderer på ingen måde resten af fortællingen.

Men når de er siet fra, sammen med forudsigelserne og de historisk set utroværdige begivenheder, så er der en type tekster, der virkelig står tilbage og vibrerer, og det er lignelserne.

Lignelserne er centrale i de tre synoptiske evangelier, Matthæus, Markus og Lukas, og omkring en tredjedel af alle ordene i evangelierne er Jesu lignelser. Ifølge dem underviser Jesus ved at fortælle historier, der er tvetydige og mystiske. Historier, der finder deres motiver i verden omkring ham, i naturen og det daglige liv blandt dem, han prædiker for. De handler ofte om, hvad Guds rige er, hvornår dommens dag kommer, og hvordan man skal opføre sig for at få adgang til riget. Lignelserne har træk, der minder om det, man kalder visdomslitteratur, en genre, der er blevet skrevet i Mesopotamien og Egypten i årtusinder før, og som også udgør dele af Det Gamle Testamente. Men Jesu lignelser udmærker sig ved at have en kæmpe litterær kraft, en poetisk inspireret ugenomsigtighed over sig.

Matthæus sine følgere til at overholde sabbatten, at følge jødernes lov, at gøre, hvad farisæerne sagde (omend ikke hvad de gjorde), og han fejrede selv de jødiske højtidler. Adskillelsen fra jødedommen skete først flere år efter hans død, både som et resultat af de kristnes insistensen på, at Jesus var Guds søn (hvilket ikke giver megen mening i en traditionel jødisk kontekst), og helt konkret, fordi hans følgere besluttede at begynde at vende deres budskab mere og mere mod ikkejøder, i takt med at jødedommen som sådan ikke lod sig forandre.

Omkring århundredeskiftet efter Kristi fødsel var de fleste kristne omvendte kommet fra *hedenske*, ikkejødiske byer uden for Palæstina. De så ikke sig selv som deltagere i en jødisk sekt, men som følgere af Kristus. Og her begyndte tolknin-gen af Jesu lære at fremhæve forskellene fra jødedommen, samtidig med at den oprindelige mosaiske kontekst gled i baggrunden.

Man kan meningsfuldt sige, at kristendommen ikke er en religion baseret på Jesu jødisk-funderede lære, men en religion, der i stedet handler om betydningen af Jesus som opstanden fra de døde. Noget, han med al sandsynlighed ikke selv prædikede om.

Men det er alligevel oplysende at zoome ind på den for-nyelse, Jesus ifølge evangelierne prædikede. I takt med den ikkejødiske menigheds vækst tre-fire årtier efter korsfæstelsen blev evangelierne skrevet, der fortalte, hvordan jøden Jesus radikalt genfortolkede nogle af sin kulturs grundprincipper, der for kristendommen blev byggestenene til en helt ny idé om frelse og mennesket.

I Det Gamle Testamente handler apokalypsen om at redde det israelitiske folk fra den lidelse, de er underlagt lige nu. At indvarsle Guds rige for jøderne som sådan. Dommens dag vil dræbe de syndige og give de retfærdige liv i det nye Israel. Ret handling og ret tro er noget, alle skal efterleve, for at det kan ske, og synden er noget kollektivt, der ligger i hele Israels folk. Man mener, at farisæerne netop specialiserede sig i, hvordan de rette handlinger helt konkret skulle udføres, fra påklædning til ofring til bøn. I jødisk teologi findes et be-greb, der hedder *tikkun olam*, der løst kan oversættes som *at reparere verden*. Den rette handling er ifølge denne tankegang med til at rette op på det, menneskene har ødelagt ved ikke at følge Guds lov.

I evangelierne ser vi et helt andet fokus på at redde den enkeltes *sjæl*. Jesus ser ud til at mene, at krig og ødelæggelse er på vej, men etableringen af Himmeriget på jord er som med sennepsfrøet et arbejde, der begynder inde i én selv. Gud tilgiver *den enkelte*, hvis bare man vender sig mod Gud. Hos Jesus ligger fokus i første omgang ikke på at reparere verden så meget som på at *reparere sig selv*. Det er ved at reparere os selv – fjerne bjælken i vores eget øje – at Gudsriget nok skal komme iblandt os. Almissen og velgørenheden er ikke handlinger, der helt konkret genskaber en idyllisk verden omkring os, de er handlinger, der er udtryk for den forvand-ling, der sker inde i os. Den forvandling, der skal til, for at Guds rige kan komme.

Gud er i Jesu prædikener så magtfuld, at vores handlinger ikke kan reparere eller ødelægge hans rige. Det er kun ham,

venter på os alle sammen, kører sin husholdning, driver sit landsted, gør det, der skal til, som ikke forfølger os eller forsøger at tvinge os til at vende om, men som så, i det sekund vi dukker op på vejen, står med åbne arme, ikke som en, der godtager en undskyldning, men som modtager af et hjemvendt barn, der skal fejres, giver os også en helt ny version af gudsbegrebet.

Guderne i antikken var nogle, man skulle forhandle med, naturkræfter, der skulle ofres til for at holde et aktivt forhold i gang. I jødedommen ser vi den tilgivende og nådige Gud i Salmernes Bog, men vi ser i samme bog den stolte og nidkære Gud, der igen og igen skuffes og enten straffer eller trækker sig. Her i lignelsen om den fortabte søn møder vi en Gud, der i Jesu version er *så stærk*, at han ikke behøver at manifestere sin magt. Men derimod optræder tilgivende over for enhver, der vil nærme sig ham.

På en måde var guderne før i tiden langt mere aktive. De greb ind i hverdagen. Man mødte dem i et ritual eller endda i skoven, mens man var på jagt. De viste sig i drømme og tog imod ens ønsker og lovprisninger. Animister den dag i dag *tror* ikke på guderne, de *lever* med dem, får råd af dem, kæmper mod dem, forhandler med dem. Og den jødiske Gud fra Det Gamle Testamente har mange af den slags karakteristika. Han indgår aftaler med menneskene, han straffer dem for helt konkret ikke at lystre, han belønner dem, når de gør, og han tilgiver dem også, når de er allerlængst nede. Jødernes Gud dukker ofte op for at argumentere for, hvorfor man skal tilbede ham.

Men her i Jesu version er Guds magt så total, at han er ligeglad med de ofringer, man ikke fik givet. Han holder ikke regnskab med de fejl, man begik. Han minder ikke én om, at man brød et af buddene. Han siger bare: „Velkommen tilbage.“

Jøden Jesus

Jesu var jøde, hans følgere var jøder, og deres projekt var i første omgang et jødisk projekt. Man diskuterer i dag, hvad det var, der gjorde, at Jesu følgere endte med at grundlægge en helt ny religion, når så meget af hans lære er centreret om en specifik tolkning af den jødiske praksis. Vi ved, at der var flere jødiske profeter på Jesu tid, der også kom med alternative tolkninger, uden at deres budskaber blev brugt til at grundlægge helt nye, separate trosfællesskaber. Så paradoksalt nok var det formentlig ikke Jesu lære, der gjorde den afgørende forskel, det var kulten omkring hans opstandelse.

Man kan sammenligne det med kristne sekter i verden lige nu. Selv om lutheranske protestanter mener, at katolikkerne fortolker Bibelen forkert, vil begge grupper alligevel påberåbe sig autoriteten som den ægte kristendom. Mormonerne og Jehovas vidner, som prædiker budskaber, der er radikalt forskellige fra det, vi forstår som kristendom, vil, hvis man spørger dem selv, sige, at de repræsenterer Jesu virkelige lære.

På samme måde grundlagde hverken essæerne, farisæerne eller saddukæerne helt nye religioner. Og for de kristne skete det heller ikke med det samme. Jesus opfordrede ifølge

så er man faktisk med til at kalde på det, at plante det, der vil vokse sig større end noget andet. Det er her, det undergravende og revolutionære kommer ind. Vi kan ændre verden og hidkalde Guds rige ved at opføre os, som om vi allerede er der.

Uden for de synoptiske evangeliens beskrivelse af Jesus lærer ligger Johannesevangeliet, der som sagt er væsensforskelligt og har en helt anden tone. Teksten fokuserer på Jesus som Guds søn og endda som Gud selv. Her er frelsen entydigt forankret i troen på Jesus og accepten af ham som frelser. „Jeg er vejen og sandheden. Jeg er verdens lys. Jeg er den gode hyrde,“ siger Jesus i gådefulde sætninger, der alle er symboler på hans rolle som menneskeheds Gud og frelser. Det er kun gennem ham, får vi her at vide, at frelsen er mulig. Fokus er unægtelig et andet end i de tre andre evangelier.

Selv om Johannesevangeliet ikke bliver set som særlig historisk af de fleste forskere, så er det virkelig her, jøden Jesus, der på mystisk vis viser sig at være af guddommelig oprindelse, forsvinder i baggrunden og viger for frelseren Jesus, der „vidste alt“, før det skete, som der står. Og det fik en gigantisk betydning for udviklingen af kristendommen, der igennem historien netop har afbildet ham som den rolige, almægtige og overjordiske skikkelse, man møder her.

Det er her, Jesus formulerer nogle af de smukkeste sætninger om frelsen, troen og håbet for menigheden. Man fornemmer en sammenhængende og sikker teologisk struktur, der lover den troende adgang til det evige liv. Her bliver

disciplene tiltalt af Guds søn, hvilket de ved, og hvilket han minder dem om.

I sidste ende blev Jesus-figuren i kirken til en blanding af de synoptiske evangeliens mere menneskelige profet og Johannesevangeliets menneskegud. Hvis man læser bøgerne hver for sig, er det slående, hvor forskellige de er, både i deres pointer og i deres fremstilling af Jesus, men traditionelt set har man *harmoniseret* dem, det vil sige, læst dem som forskellige nuancer af det samme billede.

Så vi er endt med, at de fattiges lidende profet, omstyrteren af magten, den radikale jøde blev blandet sammen med den senere alvidende gudemand, der uddeler svar på universets største spørgsmål i gådefulde og smukke læresætninger.

De tolv

At Jesus udnævnte tolv disciple, er nok også historisk korrekt. Vi læser det hos Paulus, der bare kalder dem „de tolv“ og refererer til dem som et *koncept*. Samtidig beskriver Paulus sine uoverensstemmelser med den historiske Peter, hvilket igen tyder på, at mindet om disciplene har rod i virkeligheden.

Og det faktum, at Jesus lige præcis vælger tolv følgere, fortæller os en fascinerende historie. Efter al sandsynlighed udvælger Jesus tolv nye arvtagere efter de tolv jødiske stammer. Hvilket er en helt vildt ambitiøs og afslørende handling, der uddyber billedet af den apokalyptiske prædikant. De tolv stammer går tilbage til Jakobs tolv sønner og er ifølge

den jødiske mytologi ophavet til hele det jødiske folk. De er børn af de oprindelige patriarker, der strækker sig tilbage til Abraham, og det var dem, Gud indgik pagten om Israel med.

Men Jesus må have besluttet, at de tolv stammer åbenbart ikke løser opgaven godt nok, og i stedet indsætter han tolv af sine nærmeste følgere som de nye overhoveder i det Guds rige, han ser vil komme lige om lidt. Igen er det vigtigt at huske, at den jødiske idé om Guds rige er helt konkret. Det er et land i det, der på den tid bliver kaldt Palæstina, der skal svare til kong Davids Israel.

Jeg kan ikke komme mig over det billede. Jesus vandrer i det her bonde- og fiskerland i Galilæa, finder sine tilhørere blandt det arbejdende folk; ifølge evangelierne er apostlene fiskere, en skatteopkræver, en tyv og en oprører. Det er en revl og krat-strategi, mennesker, som, så vidt vi skal tro, ikke har kunnet hverken læse eller skrive, talte aramæisk og var meget troende.

Og så sidder de her mænd fra landet måske på en bakketop med udsigt over Genesaret Sø og forestiller sig en helt anden verden. En, hvor magthaverne er styrtet i grus, straf-fet af Gud, mens de svageste i samfundet er dem, der skal arve Guds rige. En vild idé, en stor idé. De forestiller sig, at hierarkierne er vendt på hovedet. Disciplene er betaget af Jesus' appel, hans budskab om de fattige og de nedtrådte, der skal få adgang til Guds nåde før alle andre.

Her sidder de, uden mange andre ejendele end det tøj, de har på. De har forladt deres familier, de har forladt deres fiskeri og deres skatteindsamling for at vandre rundt i

landskabet. De turnerer ikke fra storby til storby, de formår ikke at omvende en hel masse og stifte en politisk bevægelse; der tilflyder dem ikke noget i deres tid med Jesus, de færdes mest bare rundt i landskabet omkring søen og besøger landsbyer.

Og så forestiller disse tretten jævne folk sig, at de skal overtage ansvaret for Israel efter legendariske skikkelser som Josef, Juda, Josija og så videre. At apostlenes autoritet nu vil træde i stedet for de jødiske stammers forfædre. Sikke en energi der må have været i det øjeblik, da Jesus afslører for dem, at det er sådan, det skal gå.

At de har troet ham, vidner om Jesu kvalitet som leder og prædikant. Men det er først virkelig en utrolig historie, når det går op for én, at de fik ret. Måske ikke i detaljerne, de tolv apostle blev ikke til stammer, der overtog Israel, slet ikke på deres egen tid, men det er alligevel denne gruppe, der blev til verdens største religion. Disse mænds plan lykkedes ikke bare, den fik en større betydning for verden, end nogen af dem, tror jeg, nogensinde havde forudset.

En sidste biografisk detalje, som de fleste forskere er enige om, er ret afgørende: Jesus døde ved korsfæstelse i Jerusalem omkring år 30. Ligesom mange andre af datidens prædikanter, inklusive Johannes Døberen, blev Jesus nok dømt, fordi hans alternative læsninger af den kommende dom var problematiske for det skrøbelige status quo, som romerne i et anspændt samarbejde med de jødiske religiøse autoriteter opretholdt.

Hvem var Paulus?

På mange måder kan man sige, at kristendommen først begyndte med Paulus. En mand, der fik visioner og beskeder fra en åndelig kraft, Jesus Kristus. En kraft, der instruerede ham i, hvordan han skulle forstå det, at Jesus var opstået fra de døde. Kraften fortalte ham, hvad det betød for jøderne og i sidste ende for hele verden. Paulus formulerede sine tanker i en række breve til nogle mennesker, der ikke kom fra Jerusalem, og som for det meste ikke var jøder. Det var mennesker, der ikke kendte den jødiske Gud, hvilket tvang Paulus til at forklare hele fortællingen om dommens dag, om menneskets syndighed og den ene sande Gud på en måde, så de kunne forstå den. Det var Paulus, der først beskrev, hvad det ville sige at tro på Jesus Kristus, at blive døbt og blive fyldt af ånden.

Bare tyve år efter at Jesus var blevet korsfæstet i Jerusalem, skrev Paulus sine breve, der er de tidligste tekster, vi har om det, vi i dag kalder kristendommen. Hans korrespondance er et helt utroligt indblik i et sind, en tid og grundlæggelsen af en religion. Paulus skrev ikke evangelier, han anede ikke, at han skrev tekster til Bibelen. Han svarede på spørgsmål og diskuterede med og overtalte og bønfuldt sine trosfæller. Hans breve forholder sig til nyligt omvendte, der skal have forklaret, hvad det betyder at følge Jesus Kristus. Paulus vidste, at han havde de rigtige svar på deres spørgsmål: Fordi han selv havde mødt Jesus Kristus i synet og åbenbaringer, havde han autoriteten til at fortolke og forklare, hvad den rette praksis var.

Hans selvsikkerhed bunder i hans *kald* og gør ham ikke bare til en følger, men til den, der kan forklare, hvad det hele betyder. Og i den årtier lange raptus, der opstår i virkningen mellem Paulus' oplevelser, følgerne spørgsmål, jødisk teologi, tidens græske filosofi og hans egne teologiske nybrud, ser vi udformningen af kristendommens grundlæggende tankegods. Det er svimlende, når man læser Paulus, mens man kommer i hu, at de ideer, han formidler, i høj grad her udtrykkes for allerførste gang. For mange af dem er selvfølgelig for os i dag.

At læse Paulus er som at stå ved siden af Shakespeare, mens han skriver sine værker. Som at se indbyggere i Mesopotamien eksperimentere sig frem til det første hjul. Jeg mener ikke, det er en overdrivelse at kalde Paulus den vigtigste tænker i hele den vestlige kulturs historie.

Paulus' historie er fascinerende, for at sige det mildt. Vi ved fra hans breve, at han selv var jøde, at han var meget retroende, endda en farisæer, og at han forfulgte Jesu følgere i tiden efter korsfæstelsen, fordi han så dem som farlige. De havde udnævnt en jøde fra landet til Guds søn, og de påstod, at denne mand var opstået fra de døde. Begge dele havde et potentiale til at undergrave den hårdt prøvede jødiske identitet, der var under belejring af både romerne og omverdenens hedenskab.

Jesu første følgere var jøder, der så Jesus som en fuldbyrdelse af den jødiske fortælling. De sagde, at den døde mand var den messias, der var nævnt af profeterne. Jesus' følgere var et jødisk problem, et problem for folk som Paulus, hvilket også var grunden til, at ingen andre var interesseret i de kristne de første mange år. Der var på denne tid (og i årene efter) et mylder af små jødiske sekter og profeter og messias typer med hver deres mere eller mindre radikale bud på, *hvordan* Guds rige ville blive etableret på jord, og Paulus har nok været fjendtligt indstillet over for de fleste.

Men ifølge hans breve fik Paulus et syn, der vendte op og ned på hans verden. Jesus viste sig for ham i mere eller mindre abstrakt form, og han kaldte Paulus til at prædike, som profeterne i gamle dage. Vi kan aldrig forstå Paulus' oplevelse eller beskrive, hvad han præcis så og hørte, men det fremgår af hans breve, at det var rystende, en krise, en voldsom oplevelse. Jesus Kristus talte til Paulus flere gange, og Paulus blev i et af sine synet ført til den tredje himmel,

et jødisk udtryk for den verden, hvor Gud og englene bor, for at høre ord, der ikke kan gentages.

Sproget, Paulus bruger, når han taler om sine syner, minder både om gammeltestamentlige profetier og om ekstatiske oplevelser fra andre steder i verden. Åbenbaringer og transcendent er beskrevet i alle kulturer, til alle tider, på alle kontinenter, og Paulus' visioner lægger sig i forlængelse af dem med en klar jødisk karakter. Der har været masser af forsøg på at forklare den slags oplevelser, men om man lægger sig op ad teologien, mysticismen, dybdepsykologien eller psykiatrien, er det lige svært at komme nærmere. Det, man kan gøre, er at sammenligne med lignende oplevelser og erkende, at der hverken er grund til at tro, at Paulus løj eller var sindssyg.

Den, der oplever sådan nogle ting, uanset kultur, beskriver det ofte med et sprog, der veksler mellem ekstase og lidelse. Synet er dels en gave fra en anden verden, men også en byrde eller en prøvelse. At være den, som får indsigt, er langfra en moderne idé om en salig mindfulness-guru, der mediterer sig til nirvana med en kop urtete. Når en vision rammer, ryger bunden ud af verden. Virkeligheden ophører med at eksistere, som man kender den, og ens sanselige greb om verden forsvinder.

At komme tilbage fra en vision (at genoprette en tilknytning til livet her og nu) er i traditionelle samfund noget, som den, der har haft oplevelsen, får hjælp til af shamaner og vise mænd og kvinder, blandt andet ved at tolke synerne, at give den transcendentale oplevelse mening, at

sætte det oplevede ind i et system. Der er nok blandt andet derfor, folks syner altid tager form og betydning efter deres lokale kontekst. I Indien møder man Shiva eller Ganesh, i Skandinavien for tusind år siden mødte man Thor og red med ham hen over Himlen. Forskere mener, at Paulus i forsøget på at forstå sine oplevelser blev assisteret af andre tidligt kristne, andre, der havde fået samme indsigt, og i hvert fald tolker han sin vision som en bekræftelse af den nye kults logik: Jesus Kristus er opstået fra de døde, og han viste sig for ham.

Hvilket leder til en anden interessant konklusion. Paulus' syn er den tidligste beskrivelse, vi har, af Jesus som opstanden. Det er Paulus, der, længe før nogen af evangelierne er skrevet, gengiver historien om, at Kristus er set i live efter sin korsfæstelse. Det er Paulus, der beskriver, hvordan Kristus viste sig først for Peter, så for de tolv, så for Jesu bror Jakob, så for fem hundrede andre og siden for ham selv.

Men Paulus beskriver ikke sit eget syn af Jesus som anderledes end de andres oplevelser. Altså må man gå ud fra, at hans forståelse er, at Kristus har vist sig på lignende vis for Peter og disiplene. At *det er sådan, den opstandne frelser besøger de troende*.

De mere udførlige beskrivelser med en tom grav, et manglende lig, en Jesus, der lærer fra sig og spiser og er sammen med disiplene i fyrre dage, stammer fra evangelierne, der blev skrevet årtier senere af mennesker, der ikke selv var i live, da oplevelserne fandt sted. Paulus har aldrig set den levende Jesus, han ser ham første gang i sit syn, og han nævner

aldrig nogen tom grav. Han taler simpelthen tilsyneladende om noget andet, når han nævner opstandelsen.

Den mere eventyrlige fysiske opstandelse fra Markus, Matthæus, Lukas og Johannes ligner mere en legende, udviklet gennem et par generationers genfortælling af historien. Og muligvis som et svar på beskyldninger om netop det: at deres syner af Jesus kun er synet.

Det skal ikke forstås, som at Paulus ikke mener, at opstandelsen er virkelig eller vigtig. For Paulus er det endda *det vigtigste i hele verden*. Og han mener, det er et tegn på, at de sidste tider, som Jesus også talte om, nu endelig er på vej, hvilket vil give alle de troende muligheden for at opstå på samme måde som Kristus. Paulus' anden store konklusion fra sine oplevelser er nemlig, at alle dem, som accepterer nyheden om Kristus og lader sig døbe, også vil opstå fra de døde på samme måde som Jesus, når han om lidt kommer igen, og denne verden bliver opløst. Ligesom Jesus Kristus er valgt som Guds søn, vil alle kristne blive til Guds sønner, opstandne og genfødt som åndelige kroppe, der skal blive en del af den nye tids dommere og ledere.

Paulus' lære

Paulus' omvendelse gør ham ikke bare til en kristen, den gør ham til en *superkristen*, en drevet og inderlig missionær, der tager det på sig at sprede det gode budskab, at *dem, han før forfulgte, havde ret*: Denne verden går snart under, men

der er frelse, hvis man accepterer, at Kristus er Guds søn, at han er opstået fra de døde, og at det hverken er ens jødiske slægt eller den kulturs love og normer, der afgør, om man er *ren* eller en del af *Guds folk*. Det er troen på denne Kristus, der kan redde én. Sikke et vildt budskab!

Paulus er ikke interesseret i Jesu liv. Han bruger ikke blæk på hverken mirakler eller prædiken, han citerer ikke Jesus. Det eneste overlap mellem evangelierne og brevene er fortællingen om nadveren, og Paulus fortæller ikke en eneste af de historier, som bliver grundfortællingen i evangelierne. Hvis man vil sætte det helt på spidsen, må det nævnes, at Paulus også er den første, der beskriver nadveren. Og at vi ikke kan afvise, at evangelisterne fik historien fra ham.

Det er faktisk virkelig interessant, at Paulus slet ikke genfortæller en eneste af Jesu mange lignelser eller prædikener. Han opsummerer ikke Jesu lære, han taler faktisk ikke engang rigtig om, at Jesus *havde* en lære. Hvis vi ikke havde evangelierne, men kun læste Paulus, så ville vi sidde tilbage med et indtryk af Jesus Kristus som en hellig mand, Guds søn, ham, der varsler den store forandring. Jo tak, men alt dette ville være i kraft af hans død og opstandelse og guddommelige væsen. Ikke hans ord. Paulus refererer til ydmyghed, Guds kærlighed og næstekærlighed, men man skulle næsten tro, han aldrig har hørt om Jesu virke som lærer.

Igen, for lige at understrege det: Evangelierne er skrevet *efter* Paulus' breve, og Paulus nævner ikke noget, der refererer til eller genfortæller den historie om Jesus, vi i dag ser som kristendommens grundmyte. Nogle forskere mener, at Paulus

måske overhovedet ikke havde hørt dem. Han siger selv, at han får sine beskeder direkte ovenfra, og han giver ikke meget for de følgere, der rent faktisk kendte den historiske Jesus, de „såkaldte søjler“, som han sarkastisk kalder dem. Paulus, der i sine breve er den første til at formulere de grundtanker, der udgør den kristne forståelse af verden, ser altså ud til at tale udelukkende på baggrund af *sine egne* syn, sin jødiske baggrund og sin kultur som diasporajøde i en græsktalende verden. Hvis evangelierne beskriver en Jesus, der afspejler nogle af Paulus' tanker, så er det historisk set nok mere sandsynligt, at evangelisterne er influeret af ham end omvendt.

Den Jesus, der går blandt de fattige og prædiker, at de er tættest på Guds rige, dukker ikke op hos Paulus. Nogle har forsøgt at forklare det med, at det er, fordi Paulus regner med, at disse historier er velkendte blandt de tidlige kristne, at de jo godt ved, hvem Jesus var, og at han i stedet holder sig til de spørgsmål, de stiller. Men det hænger ikke helt sammen med Paulus' mange diskussioner om og citater fra Det Gamle Testamente, hvor han gerne gengiver velkendte skriftsteder i lange baner.

Men man skal også huske på, at Paulus aldrig har mødt Jesus og ikke kommer fra den gruppe, der er opstået omkring hans efterfølgere. Paulus kommer ikke fra Jerusalem, ikke engang fra Palæstina, men sandsynligvis fra Tarsus i det, vi i dag kalder Tyrkiet. Han taler græsk, ikke aramæisk, han er en *outsider*, der bliver omvendt, og som han selv siger, er *hans* evangelium ikke noget, han har lært af et menneske, „men ved en åbenbaring af Jesus Kristus“.

For Paulus er det centrale troen på opstandelsen og den kommende undergang. Alle hans udfoldelser af den kristne praksis og tro kommer fra det udgangspunkt.

Synden og Jesu død

Hvordan i alverden kommer Paulus frem til sine konklusioner om Jesu død og dens betydning for vores frelse? Hvad er det for en indviklet logik, der ligger bag? Hvordan i alverden finder man mening i en tilsyneladende meningsløs begivenhed, at den jødiske gud lod sin budbringer, endda sin søn, dø på et kors? For derefter at genopstå?

Kristus åbenbart for Paulus, at der selvfølgelig er en god grund til, at alt dette er sket. Gud har en plan, og dette er sidste skridt i den plan. Kristus er Gud selv eller Guds adopterede søn (det veksler lidt hos Paulus), og han valgte at dø, korsfæstet, lidende og hjælpeløs, af en meget klar grund.

Det var for vores synders skyld.

Det er helt fornuftigt at stoppe op her og spørge: *Hvad i alverden skal det dog betyde?* Det er højst sandsynligt også et spørgsmål, Paulus har fået fra dem, han fortalte det til. De var ikke jøder, de havde ikke nogen fortælling om et syndigt Israel, der skulle reddes. Og selv når det er sagt, så er der ikke nogen forklaring i de jødiske skrifter på, hvordan sådan en udveksling skulle tage form.

Jøderne synder i Det Gamle Testamente ved deres utroskab, deres manglende trofasthed over for den ene sande

Gud, og derfor har Gud vendt dem ryggen. Derfor er deres lovede land besat og jøderne spredt for alle vinde. Jødernes synd er meget konkret i den mosaiske tolkning. De skal rette op på deres levevis og deres forhold til Gud, før han kommer tilbage for at fuldbyrde deres pagt.

Men Paulus laver en ret formidabel baglæns læsning af hele Bibelens fortælling, der ender med at være rettet frem mod dette øjeblik i historien. Han skriver, at synden kom ind i verden med mennesket. Læg mærke til, at han her gør synden til en genstand eller en gestalt. Før var synd en betegnelse for dårlige handlinger – at dyrke Ba'al er en synd, at dræbe et menneske er en synd, at være sin ægtefælle utro er en synd – men i Paulus' sprog er synden i sig selv en kraft. Noget, der *er* i verden.

Synden kom altså ind i verden sammen med mennesket, og med den kom døden. I jødisk tænkning i antikken var man begyndt at tolke videre på Adam og Evas synd i Paradisets Have. Der står i Første Mosebog, at hvis de spiser af frugten fra træet i midten af haven, skal de dø. I Prædikerens Bog, skrevet noget senere, blev det til, at synden kom ind i verden ved en kvinde, og at vi alle nu skal dø på grund af hende. Det var det første menneske Adams synd – *Adam* betyder også bare *menneske* på hebraisk – der gjorde, at mennesker overhovedet var dødelige.

Hos Paulus bliver denne læsning armeret og turbodrevet. „Synden kom ind i verden ved ét menneske, og ved synden døden, og sådan kom døden til alle mennesker, fordi alle syndede.“ Ikke forstået sådan, at et menneske, der ikke syn-

der, lever evigt, nej, synden er allerede i os alle. Synden er en grundbestanddel i det at være menneske. Og det er den, fordi den som en forgiftet DNA-streng blev indpodet i os i Paradisets Have. Man kan lige så lidt undsige sig den, som man kan undsige sig at trække vejret. Vores synd er ikke bare vore handlinger, den er en urenhed i mennesket som sådan.

Det er ikke noget, nogen jødisk skriftklog ville have kunnet genkende. Det er for vildt og dramatisk et billede, der jo kategorisk ville umuliggøre jødernes genforening med Gud i hans rige Israel gennem tro og bøn og handling.

Men Paulus gør denne erkendelse til det, der forklarer, *hvorfor* Gud måtte korsfæstes. Tro, ret handling og bøn er simpelthen ikke nok i denne fortælling. Der skal noget meget voldsommere til. Og ja, hvis denne logik er ny for én, så kan jeg godt forstå, at det lyder ret vildt. Det er det skam også.

Ifølge Paulus er Jesus Kristus en manifestation af Guds beslutning, til jødernes og hele verdens overraskelse, om at vælge dette tidspunkt i historien til at afbryde syndens rejse gennem generationerne. Gud har i sin visdom valgt netop dette øjeblik (ca. år 33) til at bryde ind i verdens gang og ændre hele systemet. Og det gør han gennem et menneske, som også er Gud. For: Ligesom den første Adam, det første menneske, syndede og dermed forgiftede alle slægterne og bragte døden ind i verden til os alle, på samme måde overvandt den sidste Adam, det sidste menneske, Jesus, døden på vegne af os alle sammen. Det er Paulus' argument.

Det viser, hvor højt Gud elsker menneskeheden: „Der er næppe nogen, som vil gå i døden for en retfærdig; måske

vil man vove livet for en, som er god; men Gud viser sin kærlighed til os, ved at Kristus døde for os, mens vi endnu var syndere. " Vi er blevet *gjort retfærdige* ved hans blod, ved denne nådige magiske handling.

Gud ofrer sig selv (eller sin søn) og frelser os dermed fra den vrede, der vil straffe vores ideoende synd. Hans egen vrede, må man forstå.

Beviset, hvis man kan tale om et sådant, er netop opstandelsen. Kristus sejrede over døden! Den død, der har martret menneskets eksistens, siden dengang Adam bragte synden ind i verden. Jesu opstandelse viser, at den ikke længere hersker over os! På samme måde som Jesus opstod som *en anden* åndelig krop, på samme måde vil de troende nu opstå til evigt liv.

Det er svimlende eller forvirrende, alt efter hvad ens udgangspunkt er.

Det vil sige, at hele ideen om arvesynden, hele tanken bag menneskets ideoende synd, dette gennemkristne begreb, som Augustin koblede til den seksuelle drift med historiske konsekvenser, og som Luther genformulerede så voldsomt før det moderne samfunds fødsel, denne internaliserede forståelse af os selv som grundlæggende syndige væsener, der vil det onde, selv når vi godt ved, det er forkert – det er alt sammen en slags omvendt konstruktion, der er dybt nødvendig for at retfærdiggøre det ekstreme i Guds død.

Uden arvesynden, hvad er så formålet med korsfæstelsen? Hvilken mening, om nogen, kan det have, at Kristus skulle lide og dø, uden denne omkalfatring af hele menneskets oprindelse?

Arvesynden er på en måde et svar på spørgsmålet: Hvad i alverden kan have været så galt, at Gud måtte dø på et kors for at rette op på det?

Så langt tilbage vi kan se, har praksis været, at mennesker ofrer til guderne. Hvis de får et dårligt forhold til guderne, bliver de straffet. For hedning som for jøde er det centralt, at mennesker opretholder deres aftaler, deres pagt, med den gud, de samtidig er dybt afhængige af. Og med naturkræfterne, der afgør deres liv og død. Dette blev gennem generationerne sikret ved ofring til guderne, af kød, korn og i visse tilfælde menneskeliv.

Paulus foreslår, at det denne gang er Gud, Jahve, den største af alle guderne, der ofrer sig selv. Til sig selv, men for menneskene. Man taber kæben i benovelse over at forestille sig så dristig en omvendning af årtusinders logik.

Det åbenlyse spørgsmål er *hvorfør*? Hvorfor er Gud nødt til at gøre sådan? Hvorfor kunne han ikke bare beslutte sig for at tilgive menneskene? Hvorfor skal dette udviklede teologiske drama til? Er Gud ikke almægtig? Hvad er ræsonnementet for, at Jesus, som selv er Gud, skal lide så meget for at overbevise Gud, som altså er ham selv, om at eftergive mennesket dets ideoende syndighed? På det spørgsmål er der vist ikke noget enkelt svar, medmindre man tyr til troen. Så snart man begynder at tale om regelsæt eller endda lovmæssigheder, må man også forklare, hvorfor Gud, der jo altså skabte de love, ikke bare skrev nogle nye.

Er vi så alle reddet nu, hvor Gud er død for vores synder? Nej, så enkelt er det ikke. For vi er stadig mennesker, og hvis

ikke vi anerkender Jesus Kristus og bliver døbt og dermed tager hans Ånd ind i os, så er vi ikke indbefattet af frelsen. For at frelses må vi tro. Men mere om det senere.

Outsideren

Paulus' breve er skrevet med brændende blæk. At læse dem er at få indblik i en drevet, ofte smigrende, andre gange truende, men altid inderlig skribent, der bruger sproget og brevet som medie til at overtale, forklare og endda banke læseren på plads. Han har skrevet dem som svar på breve med undrende spørgsmål eller endda udfordringer fra dem, han har efterladt på sine rejser. Paulus rejser fra Palæstina og helt til det, der i dag hedder Italien, og alle steder derimellem og grundlægger nye kristne menigheder. Når han drager videre, har menighedernes medlemmer tilsyneladende (og ret forståeligt) ofte svært ved at holde fast i hans vidtløftige og indviklede (og spritnye) spirituelle koncepter, så gennem brevene må han gentage og udfolde det, han sagde. Og hermed formulerer han det, der bliver de tidligste kristnes filosofiske og trosræssige tanker.

Vi ser også en modning hos Paulus. Vi ser, hvordan han udforsker de tanker, han skriver om. Jeg tænker nogle gange, at det er som at se ham tænke med pennen. Han forsøger at beskrive udviklede begreber som det evige liv og opstandelsen med forskellige metaforer; han nærmer sig emnet fra forskellige vinkler, han hakker og trimmer,

indtil han kan få øje på strukturen bagved. Det er dybt fascinerende.

Et af de afgørende aspekter ved Paulus' lære er hans konklusioner om forholdet mellem jøde og hedning. Paulus tager det på sig at være den, der spreder evangeliet (det gode budskab eller proklamationen) til alle de *uomskaarne*, og vi læser i hans breve om hans dramatiske møder med kirken i Jerusalem, med Peter og Jakob, Jesu bror, og hvordan de deler ansvaret mellem sig.

Paulus vil tale til alle dem, der ikke kender den jødiske tradition. Han vil udvide Jesu følgeres jødiske fornyelse til at omhandle alle dem, der aldrig har hørt om Moses før. Og det gør, at han må formulere budskabet om Gud og Messias-figuren til hedningene. Han kan ikke gå ud fra, at de derude i det romerske rige kender til jødisk apokalyptisk tænkning, at de forstår, at der kun er én Gud, at de forstår, at Gud udvælger sig et særligt folk og kun vil redde dem. Ellers at det folk har skuiffet Gud gennem århundreder og nu vandrer forvist gennem historien, indtil de reparerer deres forhold til ham. Alle de her jødiske ideer skal han nu formulere for mennesker, der er af en anden verden, og som har en anden forståelse af mennesker og ånder.

Paulus er i modsætning til Jesus og hans disciple en belæst og uddannet mand. Jesu lignelser bærer præg af deres landlige kontekst, de henter deres metaforer fra landbruget og et liv i civilisationens udørk. Paulus derimod refererer til byer, markedspladser, sport og militær. Bare det faktum; at han kan skrive et ret avanceret græsk om komplicerede

er det Paulus, der sætter det ind i et filosofisk system og centerer *tro* over handling. Med gigantiske konsekvenser. Mere om det her mærkværdige begreb *tro* i næste kapitel.

Paradigmet

Frelserens død på korset, opstandelsen som et frikøb af mennesket, den jødiske Gud, verdens undergang, menneskets syndighed, loven, Helligånden, tro, håb og kærlighed: På en helt utrolig måde formulerer Paulus en idiosynkratisk og unik logik, der får disse vidt forskellige begreber fra jødisk tradition, græsk filosofi og hans egen åbenbarede indsigt til at passe sammen. Og ikke bare i et kludetæppe, der flugter nogenlunde, men i en nyfunden teologi, der er aktuel, preserende, vedkommende og tidssvarende.

I spredningen af læren om Jesus Kristus og den læres møde med verden omkring det jødiske samfund finder Paulus frem til grundstenene i det, der bliver kirken. Paulus formulerer egenhændigt den version af kristendommen, der spreder sig i hele antikkens verden med en hidtil uset hastighed og med konsekvenser, vi stadig lever under i dag.

Paulus' mission bliver et paradigme, der sluger alt på sin vej og ruller gennem Mellemøsten, Europa, Nordafrika og resten af verden.

Kapitel 6